

Kaupungin kahdet kasvot

Mervi Kaarninen, Tanja Vahtikari ja Timo Vilén (toim.) *Kaupunki tapahtumien näyttämönä*. SKS 2016.

Tampereen yliopiston yleisen historian oppiaineessa elää voimakas kaupunkihistorian perinne. Mervi Kaarninen, Tanja Vahtikari ja Timo Vilén ovat koonneet sen tutkimustuloksista mielenkiintoisen kahdeksan artikkelia käsittävän kokoelman. Teos on Marjatta Hietalan johtaman laajan kaupunkien attraktiivisuutta tutkineen hankkeen sivu- tai jälkituote vaikka sitä ei kirjassa sanotakaan.

Toimittajat ovat panostaneet esipuheeseen. Ilman siihen tutustumista teos vaikuttaa hajanaiselta. Alkuperäistutkimuksista koottu teos on jaettu kahteen ryhmään. Ensimmäisessä otsikolla ”Kaupunki näytillä” erityisesti 1800- ja 1900-luvun vaihteen kaupunkitapahtumia, kuten kansainvälisiä näyttelyitä. Toinen osa tarkastelee kaupunkia katsojan silmin

ja se on otsikoitu ”Kaupunki nähtynä”.

Kaupungit kasvoivat ja kehittyivät 1800-luvulla nopeasti. Kaikille avoimet museot, tavaratalot ja maailmannäyttelyt tulivat kaupunkilaisten ulottuville. Niiden avulla kohotettiin kokonaisten kansakuntien itsetuntoa ja edistettiin turismia. Elintason kohoaminen ja matkustamisen helpottuminen auttoivat matkailijoita lähtemään liikkeelle. Kaupungit houkuttelivat turisteja vilkastuttamaan niiden elinkeinoelämää. Toinen murroskausi oli toisen maailmansodan kurjuudesta kohoaminen 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla.

Kaupunki näytillä

Ensimmäisessä osassa kirjoittajat pohtivat sitä, miten nämä tapahtumat ovat olleet kaupunkien ja kokonaisten kansakuntien murroskohtia. Asukkaiden kansallinen identiteetti ja suhde muuhun maailmaan ovat tarkastelun kohteena.

Tanja Vahtikari esittelee Helsingin 400-vuotisjuhlaa vuonna 1950 nousuna sodanjälkeisestä ankeudesta. Kaupungissa oli paljon uusia asukkaita, evakkoja ja työnhakuun tulleita veteraaneja. Juhlan tarkoituksena oli kasvattaa historiatietoisia ja tulevaisuutta rakentavia kansalaisia. Se sisälsi erilaisia musiikki-, taide-, kirjallisuus- ja urheilutapahtumia. Kotiseuratyö vahvistui sodan jälkeen, kun perustettiin kaupunki- ja kaupungin-osayhdistyksiä, jotka osallistuivat juhlan valmisteluun. Suurin panostus oli historiallinen kilometrin pituinen kulkue. Jo aiemmin aloitetusta Helsingin historiasta julkaistiin kolme osaa. Sen rinnalla julkaistiin Eino E. Suolahden populaari teos *Helsingin neljä vuosikymmentä*, joka palveli tavallisia kansalaisia ja turisteja vuosikymmeniä.

Käytännössä juhlan tuloksena kaupunki siistiytyi ja sai uusia istutuksia. Vahtikarin mukaan 400-vuotisjuhla täytti parhaiten kaupunkijuhlan monista tarkoituseristä viihteellisyyden vaatimuksen. Yleisöä saatiin liikkeelle vasemmiston kritiikistä huolimatta.

Tekijä tekee myös onnistuneesti vertailuja muihin kaupunkien vuosijuhliin muun muassa Zürichin 600-vuotisjuhlaan vuonna 1951. Kaikkiaan sodan jälkeisissä kaupunkijuhlissa eli toivo elämän jatkumisesta ja niissä kohotettiin kansallista itsetuntoa.

Timo Vilénin Tukholman yleistä taide- ja teollisuusnäyttelyä vuonna 1897 käsittelevä artikkeli laajenee maailmannäyttelyitä ja muita pienempiä näyttelyitä valaisevaksi kokonaisuudeksi. Suomalaiset eivät osallistuneet kovin laajasti Tukholman näyttelyyn. Yritykset pitivät jo tässä vaiheessa osallistumista näyttelyihin taloudellisesti kannattamattomana, mitä maamme lehdistössä surkuteltiin. Tukholma esiintyi Pohjolan Venetsiana ja veti paljon turisteja myös Suomesta. Vilénin mukaan alueellisilla näyttelyillä oli pienille maille suurempi merkitys kuin laajoilla maailmannäyttelyillä.

Kirsi Ahosen ystävyyskaupunkien koskeva artikkeli kertoo ulkopoliittikan sekä sodan ja kylmän sodan vaikutuksista kaupunkien elämään. Ystävyyskuntatoiminta vilkastui 1950-luvulla ja sen vilkkainta aikaa elettiin 1970-luvulta 1990-luvulle. Globalisaatio, matkustamisen yleistyminen ja Euroopan unionin erilaiset verkostot ovat sen jälkeen vähentäneet kiinnostusta. Taloudellista hyötyä peräänkuulutetaan helposti eikä sitä ole helppo kulttuurivaihdossa laskea. Suomen kunnilla oli siitä huolimatta vuonna 2013 yli 1 300 ystävyysuhdetta.

Suomen kuntien kansainväliset suhteet alkoivat jatkosodan aikana Suomen ja Ruotsin välisenä kummikuntaliikkeenä. Se alkoi avustustyönä ja muuttui kulttuuriyhteistyöksi 1950-luvulla sulautuakseen lopulta Pohjola-Nordenin ystävyyskuntatoimintaan. Suomella on eniten ystävyyskuntia Pohjoismaissa, Virossa ja Venäjällä. Seuraava ryhmä ovat Saksa ja Unkari. Euroopan ulkopuolisia ystävyysuhdetta on muutama, Yhdysvaltojen kuntien kanssa (13) sekä viiden kanadalaisen ja viiden tansanialaisen kunnan kanssa. Euroopan sisällä on

17 000 ystävyyskuntasuhdetta tasaveroisten kumppanien kesken. Vasta parina viime vuosikymmenä suhteita on solmittu kehittyviin maihin, silloin toimintaan on tullut kehitysyhteistyön piirre.

Neuvostoliittoon solmitut suhteet ovat mielenkiintoisia. Niiden avulla toteutettiin uutta ulkopoliittikkaa. Vastapuolella puolestaan tutkittiin tarkoin, mitkä venäläiset paikkakunnat saivat solmia ulkomaisia suhteita. Niiden piti olla jollakin tavalla merkittäviä ja näyttämisen arvoisia teollisuus- tai kulttuurikohteita. Saksan ja Ranskan kuntien välinen yhteistyö taas nojasi teollisuuden ja talouden nousun sodan raunioista.

Ystäväkuntatoiminta oli pääasiassa viranomaisten ja poliittisen johdon välistä. Heidän rinnallaan kuntalaiset osallistuivat matkoihin sellaisilla aloilla, missä kielitaidon puute ei ole este. Niinpä orkestereita, kuoroja ja urheilijoita otettiin mukaan sekä järjestettiin taidenäyttelyitä.

Kaupunki nähtynä

Teoksen jälkimmäinen osan käsittelee tavalla tai toisella turistin katsetta kaupunkiin tai heidän houkuttelemistaan paikalle. Pia Koivunen kertoo, miten Moskova kohtasi vuonna 1957 maailman nuorisofestivaaleilla, joihin osallistui virallisen tiedon mukaan 33 000 vierasta. Neuvostoliitto korosti, että länsimaisista vieraista vain 40 % kuului vasemmistopuolueisiin. Se halusi vaikuttaa maailman nuorison käsitykseen Neuvostoliitosta. Todellisuudessa festivaali oli kuitenkin kuin Troijan hevonen tuodessaan länsimaisia ajatuksia ja herättäessään oman nuorison kiinnostuksen lännen kulttuuriin.

Marjatta Hietala tarkastelee Berliiniä ja sen vetoimaa sadan vuoden perspektiivillä. Artikkelista huokuu kirjoittajan syvälinen kaupunkihistorian ja innovaatioiden leviämisen historian tuntemus. Pitkä ajallinen perspektiivi antaa mahdollisuuden vertailuihin.

Aluksi Berliini oli keisarikunnan pääkaupunki, teknopolis ja

kansainvälinen kaupunki. Se oli 1920-luvulla avantgarden ja kirjailijoiden kaupunki. Sitten se oli muusta maailmasta eristetty kansallissosialistinen kaupunki, jota sota tuhosi. Myöhemmin se oli jaettu kaupunki, jossa on 1990-luvulla tapahtuneen yhdistymisen jälkeen pohdittu, mitä traditiota noudattaen sitä olisi kehitettävä.

Keisarikunnan aikana Berliinissä kehitettiin yliopistoja sekä humanistista ja luonnontieteiden tukimusta. Erityisesti lääketiede kehittyi. Monet suomalaiset tiedemiehet hakivat uusia tutkimustapoja Saksasta. Arvo Ylppö esimerkiksi toi Suomeen lastentautien hoitotietoa ja neuvoloiden idean.

Aulikki Litzen kertoo Roomasta Suomen tiedeinstituutin Villa Lanten näkökulmasta ja avaa Rooman turismia ja sitä koskevaa kirjallisuutta yleisesti. Villa Lante oli suomalaisen kansainvälisesti korkeatasoisen antiikin tutkimuksen keskus. Sinne tultiin karismaattisten opettajien, kuten Jaakko Suolahden, Päivi Setälän, Veikko Litzenin tai Henrik Liliuksen imussa.

Litzenin haastattelemat Villa Lanten-kävijät muistavat Roomaa yllättävän kielteisesti. Alun kuheruskausi ikuisessa kaupungissa vaihtui arjen ankeuteen. Asuinolot olivat alkeelliset Suomen verrattuna, posti ei kulkenut, varkaita piti varoa ja kaupunki oli vähän väliä sekaisin mielenosoitusten takia. Myös roskat, huumeet ja ruuhkat vaivasivat. Ennen internetin aikaa yhteydet Suomeen olivat hankalia, kun 1980-luvulla vielä kaukopuhelutkin piti tilata keskuksen kautta.

Toisaalta ikuinen kaupunki oli monille ensimmäinen kosketus kansainvälisyyteen turvallisesti suomalaisessa seurassa. Monille tutustuminen italialaiseen kulttuuriin jäi pinnalliseksi, kun energia suunnattiin opiskeluun ja tutkimukseen sekä yhdessäoloon muiden villalantelaisten kanssa.

Mirja Mäntylä kertoo Tampereella vuonna 1897 pidetyn geologikongressin merkityksestä Suomelle ja Tampereelle. Se on ehkä yllättäen vaikeimmin tutkittava aihe

tässä teoksessa, koska kongressista on vain vähän lähteitä. Artikkelelaajenee kuitenkin sen arvioimiseksi, miten tieteellisten kongressit olivat alku kansainväliselle tiedeyhteisölle. Tampereen kongressin materiaalista voidaan kuitenkin nähdä, mitä ulkomaisille tutkijoille haluttiin näyttää. Matkakertomuksissaan geologivieraat kuvailivat yltäkyläisiä kartanoillallisia sekä ekskursiolla nähtyä kaunista järvi- maisemaa ja luontoa, mutta eivät sanoneet sanaakaan Tampereesta!

Mervi Kaarninen kuvaa Helsinkiä opiskelijoiden kaupunkina ja opiskelijoiden roolia kaupungissa. Vaikka he nykyään muodostavat yli 10 prosenttia asukkaista, heidän viisi prosenttiansa 1800-luvun kaupunkilaisista näkyivät eniten. Artikkeleli pohjautuu osin muistelmiin ja kaunokirjallisuuteen. Helsingin valot tekivät 1800-luvulla vaikutuksen tulijoihin, kuten Zachris Topeliukseen ja Juhani Ahoon. Heidän liisäkseen muun muassa Hella Wuolijoen, Alma Söderhjelmin, Tyyni Tuulion ja Mika Waltarin ääni tulee esiin. Muisteluissa on nostalginen sävy, mutta kadonneet rakennukset ja käytännöt nousevat esiin ja elävät.

Opiskelijat vaikuttivat Helsingin ravintolaelämän kehittymiseen ja asunto-oloihin. Yliopisto taas tarvitsi rakennuksia, jotka elävät entisten opiskelijoiden muistoissa. Muualta tulleille opiskelijoille on jäänyt mieleen saapuminen rautatieasemalle jännittävän elämänvaiheen alkaessa. Yliopiston päärakennus ja sieltä avautuva näky Senaatintorille oli monille mieltä ylentävä näky. Opiskelu kauniissa yliopiston kirjastossa oli monelle mieluista. Radikaalit nuoret 1960-luvulla puolestaan pitivät rakennuksia vanhanaikaisina ja tunkkaisina.

Ravintoloista opiskelijaelämään liittyvät eniten Kaisaniemi ja Vanha ylioppilastalo. Vappu on pysynyt ylioppilaiden juhlanan ja Manta on lakitettu vuodesta 1932 lähtien. Kaarninen on ottanut myös naisylioppilaat ja heidän erityiset ongelmansa huomioon. Aluksi heille ei

ollut edes naistenhuonetta, vaan tytöt kävivät lähikahviloissa. Naisien ei sopinut olla ravintoloissa ilman herraseuraa ja herrat taas pitivät liikaa alkoholista.

Kaarnisen mukaan muisteloit ovat pääsoin samansuuntaisia 1800-luvulta aina 2000-luvulle asti. Yliopiston päärakennus ja sen läheiset korttelit ovat niiden muistojen keskiössä.

Artikkelien erilaiset teoreettiset viitekehykset on kerrottu yleis-tajuisesti mitätöimättä tutkimusten tieteellistä arvoa. *Kaupungin kahdet kasvot* on paljon hauskempi, monipuolisempi ja mielenkiintoisempi kuin sen tylsä ulkoasu antaa olettaa. Kansikuvasta lähtien kuvavalintaa on vaikea ymmärtää ja painojälki on kelvoton. Melkein pä ainoita ilonaiheita ovat historiaperformanssin ohjaaja Viveca Bandler moottoripyörän sivuvau- nussa ja nuori Päivi Setälä ottamassa aurinkoa Villa Lanten terrassilla.

AURA KORPPI-TOMMOLA

Kirjoittaja on Suomen historian dosentti, tietokirjailija ja professori.